

Honnyi Levelek, Tudósítások, és Egyebek.

Nro. 23.

A' Magyar Kurir 37-dik darabjához.

Magyar Ország.

Sopronyból Oct. 24-ik napján. Meltóságos Gróf Tolnai Festetics György Eö Excellenceiája, a' Tudományoknak 's Tudósoknak nagy Mecénása, Rummy Károly György Urat, a' Sopronyi Evangel. Gynasiumnak a' Philosophia és Historia igen érdemes Professorát, a' Keszthelyi Georikonában, Mezei Gazdaság Professorának, ezer forint fizetéssel, mellyhez még szabad kvártély, egy kert, és 10 öl fa járúl, meghívta, a' ki is ezt a' betses hivatalt el fogadta.

Rummy Professor Úr, a' gazdaságot illető tudományokban illy tizimű munkája: *Populäres Lehrbuch der Oeconomie für den Oesterreichischen Kaiserstaat*, és külömkülömb féle gazdaságot tárgyazó értekezései által, már eddig is emeretes a' tudós közönség előtt.

Tudományos dolgokat illető Tudósítás.

Az alól írt alázatosan jelenti a' nagy érdemű Publicumnak, hogy egy ily titulusú munkája vagyon éppen sajtó alatt: *A' Föld Mathematica leírása a' Világ alkotmányával együtt*. Az egész könyv foglalatja rövideden ez: A' bevezetésben szó vagyon a' Geographiáról 's annak elosztásáról közönségesen; továbbá a' földabronszokról, azoknak külömböző nemeiről, iskolai Átlásról, ég 's föld. mesterséggel készített golyóbisairól, Sphaera armillarisról s. a. t. §. 1 — 8.

Maga a' könyv négy Szakaszokra oszlik. — Az első Szakasz tanít a' föld külső formájáról; az ég és föld golyóbisain gon-

dolt pontokról, lineákról és karikákról; úgymint a' pólusokról, föld 's világ tengelyeiről, Zenitről, Nadirről, és rendel a' hat nagyobb, és négy kisebb karikákról, és az úgy nevezett Parallelákról; és az ezen karikák által meghatározottat külömböző föld Övekről, Éghajlatiról vagy Climákról; mint szintén a' föld golyóbisá külömböző fekvéséről, és lakosinak matematikai elnevezéséről s. a. t. §. 1 — 57.

A' második Szakasz tanít a' Mathematicusoknak és Geographusoknak szokásban lévő kisebb 's nagyobb mértékekről, és azoknak külömböző nemeiről, úgymint: a' Lábakról vagy Lábnyomokról; nevezetesen a' Párisi és Rajnai Lábakról, hüvelykékről vagy tolokáról s. a. t. Klafterekről vagy Orgiákról, nagy ölekről, Peritcarol vagy rúdról; Geometriai Lábakról, Decempedákról, Catena metatoriaról; Geometriai Lépésről vagy kis ölről, Passusról. A' külömbkülömb mértföldekről, különösen az úgy nevezett Geographusi mértföldről. Továbbá a' föld külső formájának bizonyosan való megtudására, az Aequatornál 's Polusoknál, és sok egyéb helyeken tett nevezetes mérésekről; mint szintén azon okokrol is, a' mellyek erre alkalmatosságot szolgáltatnak, és ezen méréseknek resultatumáról s. a. t. A' Földátmérőjéről, kerületének, felső színének, és egész testének nagyságáról, 's annak megtudása módjáról. §. 58 — 74.

A' Harmadik Szakasz tanít a' Földről, más égi testekkel való egybe köttetésben, és öt részből áll, mellyek közzül az első Rész vagyon az égi testekről közönségesen. Az álló és bújdosó csillagokról. A' világ három nevezetes Systemáiról. A'

égi testeknek közönséges vagy tettző, és saját vagy valóságos mozdulásáról, és néanellyeknek az ő tengelyeik körül való megfordulásáról. Nevezetesen ez a földről megmutattatik, mint szintén annak esztendői mozdulása is. Egyszermind a Copernicanum Systema ellen formált nehézségek megtzáfoltatnak, és élhárítottak.

— A második Részben elő adatnak a napnak és Planétáknak messzeségeknak és nagyságoknak megtudása módja, azoknak messzeségekkel és nagyságokkal. — A harmadik Rész rendel tanít, és egyenként a napról és planétákról. Nevezetesen a napról. Micsoda a nap? hogy okozza a világosságot és melegséget? *Neuton, Euler, Bóde, és Herschel* vélekedései. Melyik ma közönségesebb. *Maira, Buffon, és Arpin* vélekedései a melegségről. A naphan lévő motskokról s a t. a Planéták tekintetéről. Hogy azok homályos testek, a Nap körül forognak, golyóbisok, száraz tartományokból folyó vizekből, hegyekből, völgyekből állanak, lakosaik vagynak s. a. t. Merkuriusról, Vénusról, Mársról, Céresről, Pallásról, Júnóról, Vestáról, Jupiterről, Saturnusról, és Uranusról. A holdról különösebben, annak phasisairól, a nap és holdbéli fogyatkozásokról. A földről mint Planétáról. — A negyedik Rész tanít a Planétáknak a nap körül való forgásáról. Miért forognak azok a nap körül? hogy nem fának el? mi tartja a napot az égnek megmérhetetlen üregébe? s a t. *Neuton* és *Euler* állítása. Az üstökös tsillagokról, astrologiáról s a t. — Az ötödik Rész elő adja az ég és föld mesterséggel készített golyóbisait közönségesen, különösen pedig a föld golyóbisán és földabroszokon 14 feltett kérdések vagy problémák meg fejtetnek. §. 75 — 134.

A Negyedik és utolsó Szakasz tanít az álló tsillagokról, és tsillagzatokról, és három részre oszlik. Az első tanít az álló tsillagok viszonyú sokaságáról, véghetetlen

messzeségéről, és meg mutattatik, hogy azok még annyi napok, mellyek körül mint a mi napunk körül Planéták forognak. A Tej Útról, Kődös Tsillagokról, Világhatáráról. s a t. A második Rész tanít a Tsillagzatokról, azoknak eredetéről; a régibb és újabb időkben formált tsillagzatokról, azoknak számáról, az azokban lévő tsillagok el osztásáról és számáról a *Hevelius* laistroma szerént, és végezetre a Zodiacus 12 tsillagzati, a déli részen lévő és mi tollánk látható 15 Tsillagzatokkal, és az ég északi fél golyóbisán lévő 33 Tsillagzatokkal együtt, következésképen minden tollánk látható tsillagzatok, rendel egymás után, azoknak egymás eránt való helyeikre, állásaikra nézve, a benne lévő négy első nagyságú tsillagoknak számával leirattatnak; úgy pedig, hogy minden első nagyságú tsillagoknak, sok második, harmadik, és negyedik nagyságúknak is saját nevek meg említettnek. A harmadik Részben az ég mesterséges golyóbisán, 12 feltett kérdések meg fejtetnek §. 134 — 151.

A Munka szép fehér Median papirosra nyomtatattik; kéz írásban, jó tömötten 26 arkus. Hozzá járólnak 4 Réz táblákra metzett figurák, mellyek közül a két első táblán 40 Mathematica figurák; a harmadikon az Északi fél golyóbisán lévő tsillagzatok, a Zodiacus tsillagzatinak észak felől eső részével; a negyedik a déli fél golyóbisán lévő tsillagzatok, a Zodiacus tsillagzatinak másik részével adattatnak elő, író papirosan, szépen, színekkel megkülömböztetve.

Ez a könyv közönséges rendelésből az oskolák számára, s nevezetessen a Szerző tzellya szerént, a kisebb oskolákbeli Tanítók, és felsőbb Classisbeli Tanulóknak számára irattatott. Innen nem azzal a szárazsággal vagy on írva, a mellyel irattatnak többnyire az olly kézi könyvek, a mellyekre magok a Szerzők szoktak magyarázatokat tartani; a kik hát igen sokat

hagynak az élő szóval való előadásra; hanem úgy, hogy ez, minden más könyvek és magyarázók segítségével nélkül is könnyen és magában megérthető. Még ennek természetesen leg soványabb része is, a n. i. az Égen és Földön gondolt pontok, lineákról, és karikákról tanít, a' szerént, a' mint azok, a' föld forgása és a' napnak tettő járása szerént meg határozatnak, úgy vagyon előadva, hogy azok mint egy a' látásbeli érző tehettség alá vettetnek, és tapasztalhatókká tételnek; és azoknak az idő felosztására, tengeri hajókázásra, föld abroszok készítésére, 's több e'félékre nézve az ő nagy hasznokra való figyelmeztetése által interessánsa, kellemetessé tételnek. A' több részek a' tanulni szeretőkre és effélékben gyönyörködőkre nézve, már magokban is ingerlők. A' tollunk látható mintegy 60 Tsillagzatok úgy vaunak leírva, és characterizálva, hogy azokkal estvéneként, a' meg mondott és tiszta időben ezen könyv útmutatása szerént, a' kinek kedve tartja, minden tanító nélkül meg esmérkedhetik. Azoknak kedvéért, a' kik a' Mathesisben nem jártasok, illendő helyen Jegyzésekben, a' karikákról; azoknak grádusokra való elosztásáról, részeiről, átmérőről, kerületről, 's azok közt lévő erányosságról, vagy proportióról; nem különbben a' szegeletről, háromszegekről, golyóbisokról, 's azoknak felső színének 's egész testek' mennyiségének meg tudása módjáról sat. vagyon annyi, hogy a' könyvet a' Mathesisnek minden mélyebb tudása nélkül is meg érthetik.

Ámbár pedig ez a' könyv tulajdonképen és főképen Oskolák számára íratott: de azért minden más effélékben gyönyörködők, haszonnal és gyönyörűséggel olvashatják azt. A' Szerző hajdan Rév Komáromi Professor korában a' maga tanítványinak, az úgy nevezett Rhétoroknak, Logicusoknak, és Poétáknak számára készítette volt azt: most pedig felkivántatván

arra, szorossabb systemába vette, és bővebben 's nagyobb gondal ki dolgozta, 's némelly újabb felfedezésekkel is gazdagította. — A' munka a' jövő Januáriusban tökéletesen elkészül; az árát még most egész bizonyossággal meghatározni nem lehet, de azt ígéri a' Szerző, hogy az a' lehetőségig mérsékelt fog lenni. A' Könyv a' túl a' Dunai V. Superintendenciákban annak idejében az illendő helyekre el fog küldöztetni; hanem azoknak kedvéért, a' kik a' több V. Superintendenciában, ne talán vagy magoknak, vagy tanítványaiknak számára e' könyvet meg szeretni akarnak: bátorcodik a' Szerző egész alázatossággal megkérni, és kinevezni, a' hol magokat jelenthessék, Debretzenben T. T. *Sárvári Pál* Professor Urat, és a' Nemes Collegium mostani érdemes Seniorát. — S. Patakon T. T. *Láztai József* Professor és Predikátor Urat, és a' nemes Collegium érdemes Seniorát. Kőrösön, Ketskemetén, Miskoltzon, Csurgón sat, a' T. T. Professor Urakat, és Pesten Nemes *Kiss István* Könyváros Urat. Előre való fizetés nem kívántatik, tsak előre való jelentés, hogy lehessen tudni, hova, mennyi exemplárakat kellyen szállítani. Az előre jelentőknek tizből egy jutalmúl adatik. A' Nagy érdemű Collector Urak leveleiket igazíthatják vagy egyenesen magához a' Szerzőhöz p. *Bude Neszmély á Búts*; vagy R. Komáromba T. T. *Kolmár József* Urhoz, vagy Pestre is N. *Kiss István* Urhoz.

Ha ezen Munkája a' Szerzőnek valamely kedvességet talál a' Nagy érdemű Publicum előtt: ösztönül fog szolgálni arra, hogy sok Professor korában a' felsőbb 's alsóbb rendű tanulók számára készített, 's kézírásban nálla heverő munkái közzül még, a' mint arra is felkivántatott, az Emberről való tudományt, vagy az Anthropologiáját, és a' Polgári Geographiáját, mint ezen mostani munkájának második darabját, a' melly is már, úgy a' mint 1812-

ben állottak a' dolgok, nagyobb részt készén volt, eleihe lévén bocsátva Bévezetésül a' *Physica Geographia*, és töldalékül lévén hozzá adva Magyar Ország' Statistikája, hogy a' mindent meg emésző molyoknak irgalmatlan fogaitól meg mentse; a' melly utólsóbbnak mindazonáltal, a' mint a' környülállások' vagynak, mitso-da Catastrophén kell ismét keresztül menni, azt a' Szerző előre meg mondani nem tudja. — Írtam Esztergom Vármegyében, Bútsón, Octob. 24-ik napján, 1815.

Katona Mihály, a' Bútsi Helv. Conf. valló Gyülekezet Prédikátora, és egyszersmind a' Komáromi T. Egyházi Vidék Esperestje.

J e g y z é s.

A' jövő Bójtmás helnapjában 21 esztendeje leszen, hogy a' Magy. Kurirnak író tolla Fels. Urunknak kegyelmességéből reám bízott. Azon hosszas idő alatt sok szép és fontos könyvekről való Tudósítások foglultak meg a' kezemen, de ennél sem szebb, sem hasznosabb egy sem, mellyért az egész Magy. Publicum háládással tartozik a' tudós Szerzőnek. — A' természeti tudománynál, mellynek magam is nagy becsülője vagyok, hasznosabbat és gyönyörködtetőbbet nem esmérek. Nincs olly nemű, rangú, és állapotú ember e' világon, a' ki annak olvasásában gyönyörűséget 's meglegedést ne találhatna. Ennek a' felséges tudománynak olvasása, tanulása, 's vizsgálása, a' Teremtőnek világosabban való esméretére vezetí az okos teremtesékét, nem csak, hanem arról is meg győzi őket tökéllétesen, hogy azok magoktól nem lettek, hanem egy olly mindenható Valóságtól hozattak ki a' semmiségből, kinek

hatalma és böltsessége semmi határt nem esmér. — Nincs olly mozgó állat, olly fűszál, melly a' bölts Teremtő véghetetlen böltségének predikátora ne volna.

Mi szolgálhatna az 'okos valóságoknak nagyobb gyönyörűségekre, mint az éginagy testeknek, a' napnak, a' plánétáknak és nagyobb 's kisebb tsillagoknak természeteket, minéműségeket, végeket, és a' föld kerektségével való erányosságokat voltaképpen esmérni; ehhez képest minden speculativa tudományok haszontalanok, 's nem érdemlik, hogy az ifjúság azoknak tanulásával fáraszsa az elméjét. — Köz hasznára nézve is, minden más tudományok felett elsőséget érdemel a' természeti tudomány. Mindenféle rangú 's állapotú embernek gyönyörűségére 's hasznára szolgálhat a' természeti tudománynak tanulása, és a' ki abban semmi meglegedést nem talál, az semmi izzel nem bír.

Hogyha ezen itt kihirdettetett munkát a' Szerző Úr olly szép rendel, 's olly talpra esett magyarsággal kí fogja dolgozni, mint a' miképen ezen tudósítása tartya, a' minthogy az ő természeti tudományban való jártasságáról, 's egyéb talentomairól is azt reménylhettyük, előre is ajánlhattyuk a' két Magyar Hazának, 's egyszersmind kérjük, hogy azon hasznos munkára figyelmetességeket függesztvén, ne engedjék, hogy fáradsága sikeresetlen maradjon. Kiváltképen nagyon fognak használni, ha az oskolákban tanuló ifjaknak számokra azt megszerezni igyekeznek. Mi lehet a' szüléknek nagyobb gyönyörűségekre, mint ha magzatjaikat a' természeti dolgokról helyesen okoskodni 's ítélni hallják.

D. D. S.